

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

6 Şubat 2023 Depremlerinin Tarihi ve Kültürel Turizm Mekânlarına Etkisinin Değerlendirilmesi: Kahramanmaraş Şehri Örneği

Evaluation of the Effects of the 06 February 2023 Earthquakes Historical and Culturel on Tourism Locations: The case of Kahramanmaraş City*

Gülşen AYHAN

Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

gulsen.ayhan@kilis.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-5713-1421

Öz: 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, fiziki çevre, beşeri faaliyetler ve ekonomik yapı üzerinde çok boyutlu yıkımlara yol açmıştır. Bu afetler, yerel ölçekten ulusal düzeye kadar sosyal, kültürel ve ekonomik aksaklıklara neden olmuş; turizm sektörü de bu süreçten önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu kapsamda araştırma, söz konusu depremlerin Kahramanmaraş şehir merkezinde yer alan tarihi ve kültürel turizm mekânları üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın evrenini Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçeleri oluşturmaktadır. Araştırmada deprem sonrası tarihi ve kültürel mekânların durumlarını tespit etmek amacıyla arazi gözlemleri gerçekleştirilmiş, ilgili mekânlar yerinde incelenmiş ve fotoğraflanmıştır. Kültürel miras değerlerinin (cami, türbe, çeşme, konak, müze ve tarihi çarşı) büyük bir bölümünün deprem sonucu hasar aldığı ya da kullanılamaz hale geldiği çalışmada ortaya konulmuştur. Bu durum, şehrin turizm potansiyelinde önemli bir daralmaya yol açarken, kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından da riskler oluşturmaktadır. Bu bağlamda depremden zarar gören tarihi ve kültürel değerlerin tespit edilmesi, korunması ve yeniden işlevlendirilmesi, Kahramanmaraş'ta turizm sektörünün yeniden canlandırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Kahramanmaraş şehri, turizm, tarihi değer, kültürel değer.

Abstract: The earthquakes centered in Kahramanmaraş on February 6, 2023, caused multifaceted destruction in the physical environment, human activities and economic structure. These disasters resulted in social, cultural, and economic disruptions ranging from local to national levels; the tourism sector was also significantly affected. This research aims to reveal the impact of these earthquakes on historical and cultural tourism sites located in the city center of Kahramanmaraş. The research universe consists of the Dulkadiroğlu and Onikişubat districts. Field observations were conducted to determine the condition of historical and cultural sites after the earthquake; these sites were examined and photographed on-site. The study revealed that a large portion of the cultural heritage assets (mosques, tombs, fountains, mansions, museums, and historical bazaars) were damaged or rendered unusable as a result of the earthquake. This situation led to a significant reduction in the city's tourism potential and also poses risks to the sustainability of cultural heritage. In this context, identifying, preserving, and repurposing historical and cultural assets damaged by the earthquake is of critical importance for revitalizing and ensuring the sustainability of the tourism sector in Kahramanmaraş.

* Bu çalışma, 7th International West Asia Congress of Tourism Research (IWACT), 8-10 June 2023 kongre kitabında yayımlanan "Kahramanmaraş Depremlerinin Turizm Mekânlarına Etkisinin Değerlendirilmesi: Kahramanmaraş Şehri Örneği" başlıklı özet bildirinin genişletilmiş ve düzenlenmiş halidir.

Geliş Tarihi:10.05.2024

Kabul Tarihi:17.08.2026

Yayın Tarihi:31.08.2026

Atıf: Ayhan, G. (2026). 6 Şubat 2023 Depremlerinin Tarihi ve Kültürel Turizm Mekânlarına Etkisinin Değerlendirilmesi: Kahramanmaraş Şehri Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 581-596. Doi: 10.33437/ksusbd.1482143

GİRİŞ

Beklenmedik biçimde gerçekleşen doğa olayları olumsuzlukları beraberinde getirmekte ve mekânda önemli değişimlere yol açmaktadır. Bu doğa olaylarının başında depremler gelmektedir. Depremler; fiziki ortamlara zarar vermekte, beşeri faaliyetleri engellemekte ve ekonomiyi büyük ölçüde zarara uğratmaktadır. Bu nedenle depremin mekânda etkileri birçok disiplin ile açıklanabilmektedir. Depremlerin oluşumu fiziki coğrafya ile açıklanabilirken, depremlerin sonucunda meydana gelen kayıplar beşeri coğrafya ile ilişkilendirilebilmektedir (Ayhan ve Çapan, 2024). Can ve mal kayıplarına yol açan afetlerden biri olan depremlerde birçok sektör sekteye uğramaktadır. Bu sektörlerden biri de turizmdir. Şehirlerde tarihi ve kültürel turizm değerleri depremlerle hasar almakta ya da yıkılabilmektedir.

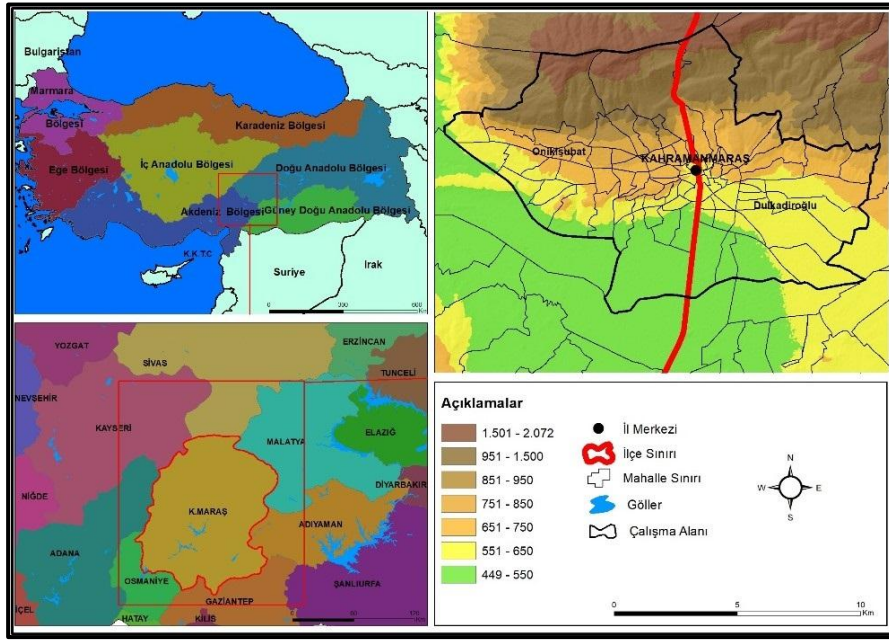
Kahramanmaraş depremlerinden en çok etkilenen şehirlerden biri olan Kahramanmaraş Şehri, tarihi ve kültürel değerleriyle zengindir. Bu zenginlikte kuşkusuz şehrin tarihi dönemleri etkili olmuştur. Hitit, Roma, Bizans, Selçuklu, Dulkadiroğlu ve Osmanlı medeniyetleri şehirde hüküm sürmüş ve bunların her birinin bıraktığı izler günümüze kadar varlığı korumuştur (Solak, 2002; Gökhan, 2014; Kılınç, 2020). Aynı zamanda kurtuluş mücadelesinin yaşandığı şehirde Maraş'a kahramanlık unvanı verilmiştir ve bu unvan tarihi anlamda şehrin prestijli olmasını sağlamıştır. Şehrin tarihi turizm değerlerinin yanında; geleneksel el sanatları, halı işlemleri ve mutfak kültürü diğer turizm değerlerini oluşturmaktadır (Karademir vd., 2018; Kılınç 2020). Kahramanmaraş ilinin Prehistorik dönemden günümüze kadar olan eserleri şehir merkezindeki müzede sergilenmektedir. Germanicia Antik Kenti döneminden kalan mozaikler şehrin önemli tarihi değerleri arasında yer almaktadır (Gökhan, 2014).

Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçeleri tarihi ve kültürel dokularıyla turizm mekânlarının yoğunlaştığı ilçelerdir. Mekânların çoğu depremlerde yıkılmış ya da hasar almışlardır. Hasar alan ve yıkılan her bir turizm potansiyeline sahip tarihi ve kültürel değerlerin yeniden turizme kazandırılması şehirde turizm sektörünün geleceği adına önemlidir. Bu bağlamda araştırmada amaç; Kahramanmaraş şehrinde tarihi ve kültürel yapıların depremlerden nasıl etkilendiğini ortaya koymak ve bu mekânların yeniden turizme kazandırılması adına neler yapılabileceği önerilerinde bulunmaktır. Araştırma deprem ile turizm ilişkisinin ortaya konulması, kültür varlıklarının deprem sonrası durumunun tespit edilmesi yönüyle literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Çalışma, aşağıdaki araştırma sorularını temel almaktadır:

- 6 Şubat 2023 depremleri, Kahramanmaraş şehir merkezindeki (Dulkadiroğlu ve Onikişubat) tarihi ve kültürel turizm mekânlarında nasıl bir mekânsal ve fonksiyonel değişime yol açmıştır?
- Kahramanmaraş il kültür envanterinde kayıtlı olan cami, türbe, çeşme, konak ve müze gibi tescilli taşınmaz kültür varlıklarının deprem sonrası fiziksel hasar dereceleri nasıldır?
- Turizm potansiyeli taşıyan tarihi yapıların deprem sonrası etkilene durumları ilçeler bazında nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- Zarar gören tarihi ve kültürel mirasın yeniden işlevlendirilmesi ve turizme kazandırılması noktasında ne tür planlama stratejileri geliştirilebilir?

Kahramanmaraş şehri, Akdeniz bölgesinin Adana bölümünde yer almaktadır, şehir merkezi, idari olarak Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçelerinden oluşmaktadır. Kahramanmaraş şehri batıda Göksun ve Andırın ilçeleri, doğuda Pazarcık, Çağlayancerit, Nurhak ilçeleri, kuzeyde Göksun, Ekinözü ve Nurhak ilçeleri ve güneyde ise Türkoğlu ilçesi ile komşudur (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma Alanının Lokasyon Haritası (Kaynak: Ayhan & Çapan, 2024 çalışmasından uyarlanmıştır)

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Deprem, tsunamiler, kasırgalar, kuraklık, sıcak hava dalgaları, orman yangınları gibi doğal afetler her dönemde meydana gelmiştir. Dünyada, sosyo-ekolojik sistemlerin artan karmaşıklığından dolayı afetlerin etkileri de önemli ölçüde artmıştır (Becken vd., 2014; Rossello vd., 2020). İklim değişimi, sanayileşme ve kentleşme kombinasyonu dünya genelinde doğal afetlerin büyüklüğünü ve afet sonucunda ortaya çıkan hasarın boyutunu arttırmaktadır (Reisinger, 2010; Becken vd., 2015). Nüfus artışları, sosyo-ekonomik özellikler toplumların doğal afetlerden etkilenmesinde kilit bir faktör olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde yaşanan doğa olayları demografik yükün fazla olduğu ve sosyo-ekonomik direncin düşük olduğu bölgelerde çok ağır sonuçlara yol açabilmektedir (Wisner vd., 2003; Donner & Rodríguez, 2008).

Doğal afetler sonucunda nüfus ve ekonomik kayıplar yaşanmakta birçok sektör işlevini yitirebilmektedir. Doğal afetlerden en çok etkilenen sektörlerin başında turizm gelmektedir. Turizm sektörü kasırgalar, yanardağ patlamaları, depremler, tsunamiler, salgın hastalıklar, sel ve taşkınlar gibi doğal afetlerden yine beşeri kaynaklı terör olayları, savaşlar ve çatışmalar gibi felaketlerden de etkilenmektedir. Afetlere karşı kırılgan bir yapı sergileyen turizm sektöründe, afetler turistlerin destinasyon seçimlerinde ve sektörün sürdürülebilirliğinde etkili olmaktadır (Matusin, vd., 2019). Ayrıca destinasyonlara olan talep ve ziyaret sıklığı afetlerin etkisiyle büyük oranda değişimlere uğramaktadır (Pizam & Fleischer 2002; Huang & Min 2002; Lim & McAleer 2005; Chu 2008; Wang 2009). Bu afetlerin başında depremler gelmektedir. Turistler, güvenlik algısına dayalı olarak deprem bölgelerinde bulunan destinasyon tercihlerini değiştirebilmektedir (Ruan vd., 2017; Jin vd., 2019). Literatürde depremlerin turist hareketliliği üzerinde olumsuz etkilerine dair güçlü ampirik kanıtlar bulunmaktadır. Orta İtalya'da 1997 yılında yaşanan depremin ardından, burada yer alan Umbria bölgesine yapılan ziyaret sayıları azalmıştır. 1999 yılında meydana gelen Tayvan depreminden 11 ay sonra yıkımın etkisinin devam ettiği ve turizm sektöründe büyük kayıplar yaşandığı belirtilmiştir (Huang & Min 2002; Rossello, vd., 2020).

Turizm sektörünü etkileyen bir diğer afet, volkanik patlamalar da yıkıcı bir etkiye sahiptir ve İzlanda'da oluşan volkanik patlama sonrası turistik talep sayısı 2010 yılına kıyasla 2011 yılında % 49 oranında azalmıştır. Küresel turizmi etkileyen biyolojik kökenli afetler de turizm sektörünün sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Özellikle 2020 yılında yaşanan Covid-19 pandemisi uluslararası turizm hareketliliğini en düşük seviyelere geriletmiştir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre 2020 yılında uluslararası turizm hareketi %74 oranında azalmıştır ve bu yıl turizm tarihinin "en kötü yılı" olarak nitelendirilmiştir. Neticede turizm sektörü, afetlerin türü ve

büyüklüğü fark etmeden afetlerden etkilenmektedir. Altyapının işlevsizleşmesine, konaklama tesislerinin zarar görmesine ve turistik varlıkların tahribatına yani afetler, sektörün krize dönüşmesine yol açmaktadır.

Deprem bölgesinin turistler tarafından tercih edilmeme nedenleri arasında güvenlik, bölgenin turizme hazır olup olmadığının belirsizliği ve psikolojik faktörler yer almaktadır. Medyada yansıtılan can kayıpları, insanların çaresiz durumları, kamu ve özel mülklerin hasarları ve sosyo-ekonomik bozulmalar turistlerin bölgeye ziyaretlerini etkilemektedir. Bu olumsuzluklar belli bir zamana kadar sürmekte ve bu durum afet bölgesinde koşullar yeniden sağlanana kadar devam etmektedir (Sönmez, vd., 1999; Rossello, vd., 2020). Bazı turistler destinasyon kaynaklarına ve altyapıya da engel olmak istemedikleri için afet bölgesini tercih etmemektedir (Becken, 2015). Bu nedenle afetlerin ardından turizm sektörünü yeniden canlandırmak adına potansiyel ziyaretçileri turizm mekânlarına yönleltmek ve güvence vermek önemlidir (WTTC 2018; Rossello vd., 2020).

Asrın felaketi olarak nitelendirilen Kahramanmaraş depremleri, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde meydana gelmiştir. Bu iki büyük depremde kaynaklanan güçlü sarsıntılar; on bir ili etkilemiş, büyük yıkımlara, 215 bine yakın binanın tamamen yıkılmasına ve ağır hasar almasına neden olmuştur (Okuwaki vd., 2023:1; Mertol vd., 2023). Aynı zamanda depremde etkilenen illerde tarihi ve kültürel varlıklar zarar görmüş, bu durum depremde etkilenen illerde turizmin geleceğini riskli bir hale getirmiştir.

YÖNTEM

Araştırma, depremin turizm üzerindeki etkilerini mekânsal ve nitel boyutta analiz etmektedir. Bu kapsamda ilk olarak literatür taraması yapılarak afetlerin ve depremin turizm üzerindeki etkileri incelenmiş ve çalışmanın teorik çerçevesi oluşturulmuştur. Çalışma sahasındaki somut kültürel mirasın tespiti için İl Kültür Envanteri verileri incelenmiştir. Envanter taraması ve arazi çalışmaları sonucunda; camiler, türbeler, çeşmeler, hamamlar, konaklar, müzeler ve tarihi çarşılarından oluşan toplam 55 turizm noktası belirlenmiştir. Belirlenen bu noktalar Google Earth Pro aracılığıyla Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ortamına aktarılmıştır. Çalışma sahasının tematik haritaları ve turizm duraklarının mekânsal dağılımı ArcGis 10.8 yazılımı kullanılarak haritalar üretilmiştir. Araştırmanın ampirik verileri için 11.05.2023 ve 02.06.2023 tarihlerinde arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Doğrudan gözlem yapılan saha araştırmasında belirlenen turizm noktalarının deprem sonrası yapısal durumları yerinde incelenmiştir. Bu kapsamda ilgili kültürel varlıklar; yıkılan, hasar alan ve hasar almayan şeklinde kategorize edilerek kayda alınmış ve mevcut durumları fotoğraflanarak çalışmaya eklenmiştir.

BULGULAR

Araştırma alanını oluşturan Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçeleri tarihi ve kültürel varlıklarıyla dikkat çekmektedir. Özellikle Dulkadiroğlu ilçesi, şehrin ilk yerleşim çekirdeğini barındırması ve geçmişte Dulkadiroğlu Beyliği'nin idari merkezi olması sebebiyle kültürel miras yoğunluğunun en yüksek olduğu merkeze karşılık gelmektedir (Kılınç, 2020). İl genelinde tescilli toplam 561 kültürel varlık (Tablo 1), şehrin kültürel turizm potansiyelini barındırmaktadır. Bu zengin envanter içerisinde tarihi Kahramanmaraş Kalesi, Ulu Cami ve Eshab-ı Kehf Külliyesi sembolik mekanlar olarak öne çıkarken; Bağlarbaşı ve Dulkadiroğlu mahallelerinde yer alan Geç Roma dönemine ait Germanicia Antik Kenti ve mozaikleri, şehrin arkeolojik turizm hareketliliğinin temelini oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır (Kılınç, 2020).

Tablo 1. Kahramanmaraş İlindeki 2023 Yılı İtibariyle Tescilli Kültür Varlıklarının Listesi

Sivil Mimarlık Örneği	327
Kültürel Yapılar	58
Dinsel Yapılar	46
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	41
Mezarlıklar	32
Askeri Yapılar	25

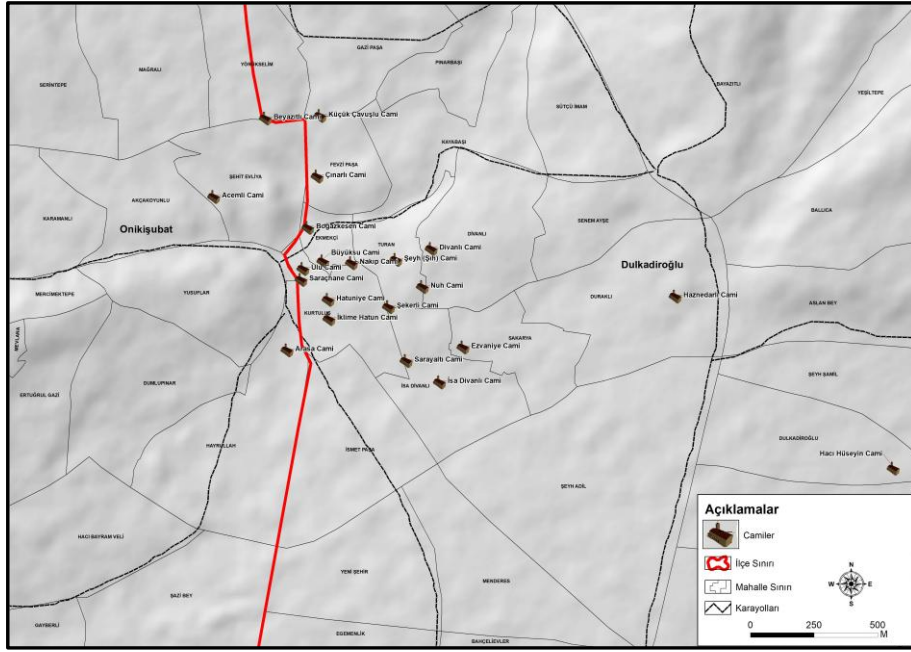
Kalıntılar	17
Anıt ve Abideler	9
İdari Yapılar	5
Şehitlikler	1
Toplam	561

Kahramanmaraş şehir merkezinin tarihi dokusunu ve kültürel turizm arzını; dini yapılar, sivil mimari örnekleri, su yapıları ve geleneksel ticaret alanları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında, şehrin kültürel kimliğini temsil eden ve turistik çekicilik niteliği taşıyan toplam 55 taşınmaz kültür varlığı analiz edilmiştir (Şekil 2). Bu envanter; 20 cami ve 7 türbeden oluşan dini yapıları, 6 konak, 7 hamam ve 5 çeşmeyi kapsayan sivil mimari ile sosyal yapıları, 6 müze ve 1 kale ile 3 tarihi ticaret alanını içermektedir. 2023 depremleri sonrası gerçekleştirilen saha gözlemleri ve yerinde incelemeler sonucunda, envanterin büyük bir kısmının yapısal bütünlüğünün bozulduğu tespit edilmiştir. Elde edilen ampirik bulgular; incelenen kültürel miras öğelerinin önemli bir bölümünün tamamen yıkıldığını veya farklı derecelerde yapısal hasar alarak kullanılamaz hale geldiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, şehrin somut kültürel mirası ve turizm sürdürülebilirliği üzerinde telafisi güç riskler oluşturabileceğini göstermektedir.

Şekil 2. Kahramanmaraş Şehrinde Yer Alan Tarihi ve Kültürel Değerlerin Dağılışı

Tablo 2. Camiler ve Türbelerin Depremlerden Etkilenme Durumları

	Camiler ve Türbeler	Yapıldığı Yıl	Bulunduğu İlçe	Bulunduğu Mahalle	Depremlerden Etkilenme Durumu
1	Ulu Cami	1454	Dulkadiroğlu	Kurtuluş	Minaresi yıkılmış hasar almıştır
2	Hatuniye (Şems Hatun) Cami	1510	Dulkadiroğlu	Kurtuluş	Hasar almıştır
3	İklime Hatun Cami	1547	Dulkadiroğlu	Kurtuluş	Hasar almıştır
4	Şih (Şeyh Turan) Cami	1211	Dulkadiroğlu	Turan	Yıkılmıştır
5	Haznedarlı (Ali Ağa) Cami	1277	Dulkadiroğlu	Duraklı	Hasarsız
6	Şekerli (Ahmet Paşa) Cami	1696	Dulkadiroğlu	Duraklı	Hasar almıştır
7	Arasa Cami	1078	Onikişubat	Hayrullah	Hasar almıştır
8	Acemli Cami	1914	Onikişubat	Şehit Evliya	Hasar almıştır
9	Saraçhane Cami	1618	Dulkadiroğlu	Kurtuluş	Yıkılmıştır
10	İsa Divanlı Cami	1595	Dulkadiroğlu	İsa Divanlı	Minaresi hasar almıştır
11	Divanlı Cami	1629	Dulkadiroğlu	Divanlı	Hasar almıştır bazı bölümleri yıkılmıştır
12	Bektutiye (Çınarlı) Cami	1422	Dulkadiroğlu	Fevzi Paşa	Minaresi yıkılmış hasar almıştır
13	Nakıp Cami	1698	Dulkadiroğlu	Ekmekçi	Minaresi yıkılmış hasar almıştır
14	Küçük Çavuşlu (Restebaiye) Cami	XIII. Yüzyıl	Dulkadiroğlu	Fevzi Paşa	Hasar almıştır
15	Nuh Cami	1516-1517	Dulkadiroğlu	Divanlı	Yıkılmıştır
16	Beyazıtlı Cami	1618	Dulkadiroğlu	Fevzi Paşa	Minaresi yıkılmış hasar almıştır
17	Boğazkesen Cami	1480-1515	Dulkadiroğlu	Ekmekçi	Minaresi yıkılmış hasar almıştır
18	Sarayaltı Cami	Bilinmiyor	Dulkadiroğlu	İsa Divanlı	Hasar almıştır
19	Büyüksu (Adliye) Cami	XVII. Yüzyıl	Dulkadiroğlu	Ekmekçi	Hasar almıştır
20	Evezaniye Cami	1762	Dulkadiroğlu	Saray	Minaresi yıkılmış hasar almıştır
21	Taş Mescit Medrese Türbe	XV. Yüzyıl	Dulkadiroğlu	Kurtuluş	Hasar almamıştır
22	Derdiment Dede Türbesi	XV. Yüzyıl	Dulkadiroğlu	Beyazıtlı	Hasar almamıştır
23	Yum Baba Türbesi	1480-1515	Dulkadiroğlu	Kurtuluş	Hasar almamıştır
24	Hatuniye (Şems) Türbesi	XVII. Yüzyıl	Dulkadiroğlu	Kurtuluş	Camisi hasar almıştır
25	İklime Hatun Türbesi	1547	Dulkadiroğlu	Kurtuluş	Camisi hasar almıştır
26	Mercimek Dede Türbesi		Onikişubat	Mercimektepe	Hasar almamıştır
27	Sütçü İmam Türbesi	1422 (Cami)	Dulkadiroğlu	Fevzi Paşa	Cami minaresi yıkılmış hasar almıştır

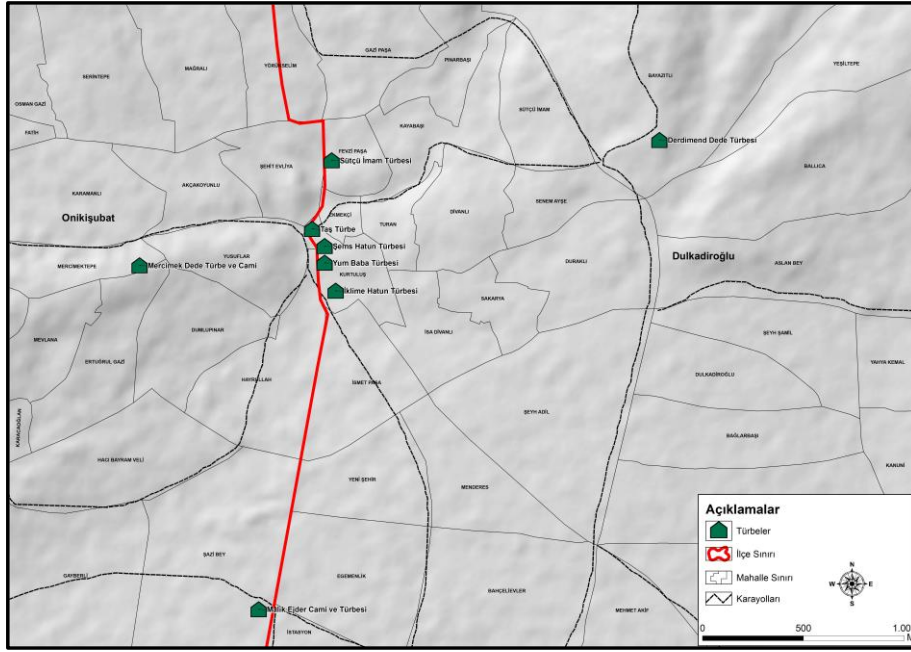
Şekil 3. Kahramanmaraş Şehrinde Tarihi Camilerin Dağılışı

Araştırma sahasının sembolik yapılarından biri olan ve Dulkadiroğlu Beyliği döneminde (1442-1454) inşa edilen (Kılınç, 2020) Ulu Cami, sismik sarsıntılar sonucunda minaresi yıkılmıştır ve ana gövdesinde hasarlar meydana gelmiştir (Fotoğraf 1a). Benzer şekilde, 16. yüzyıla tarihlenen İklime Hatun ve Hatuniye camileri ile 17. yüzyıl eseri olan (Kılınç, 2020) Saraçhane Cami, Kurtuluş Mahallesi'ndeki yoğun tahribatın örneklerini teşkil etmektedir. Turan Mahallesi'nde bulunan 13. yüzyıl yapısı (Kılınç, 2020) Şeyh (Şih) Turan Cami (Fotoğraf 1b) ile Divanlı Mahallesi'ndeki Nuh Cami tamamen yıkılarak enkaz haline gelmiş, Divanlı Cami ise hasar almıştır (Fotoğraf 1c). Fevzi Paşa, Ekmekçi ve Duraklı mahallelerinde yoğunlaşan tarihi camilerde (Bektutiye, Nakıp, Boğazkesen, Şekerli) genel olarak minare devrilmesi ve taşıyıcı sistem yetersizliği nedeniyle "kullanılamaz" düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, 13. yüzyıla tarihlenen (Kılınç, 2020) Haznedarlı Cami ile Ulu Cami kompleksinin bir parçası olan Taş Mescit ve Medrese, depremlere karşı direnç göstererek yapı bütünlüğünü büyük ölçüde korumuştur.

Fotoğraf 1. Kahramanmaraş Şehrinde Depremlerde Hasar Alan ve Yıkılan Camiler: a) Ulu Cami b) Şeyh (Şih) Cami c) Divanlı Cami

İnanç turizminin önemli bir bileşeni olan türbeler, Kahramanmaraş'ın kültürel turizm arzında önemli bir yer tutmaktadır. Araştırma sahasında 7 adet türbe yapısı, konumladıkları külliye veya cami avlusu içerisinde incelenmiştir (Şekil 4). 6 Şubat depremleri sonucunda bu yapılardan bazıları tahribata uğramıştır.

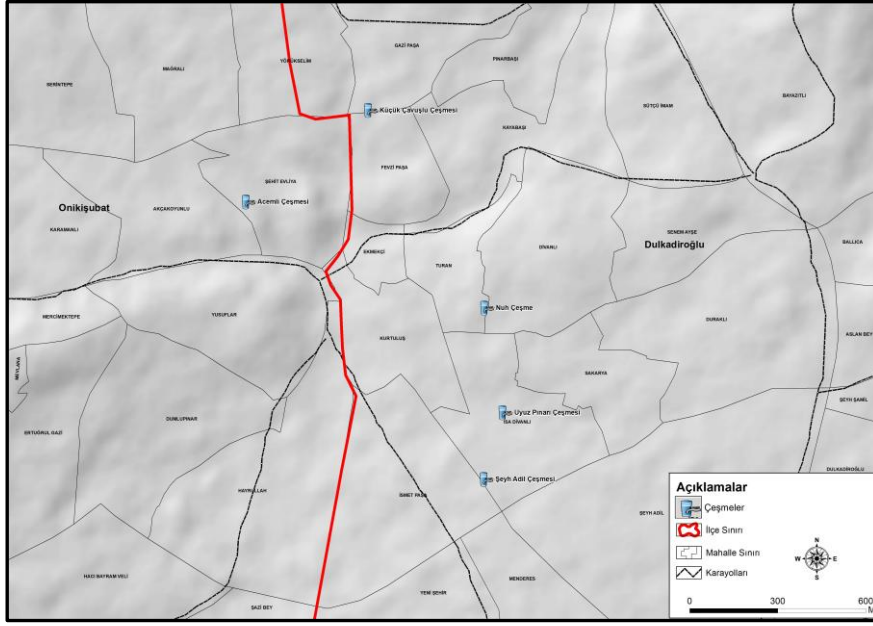
Şekil 4. Kahramanmaraş Şehrinde Türbelerin Dağılışı

Kurtuluş mahallesinde yer alan tarihi dokunun bir parçası olan İklim Hatun Cami ve Türbesi sarsıntılar nedeniyle ciddi hasar alarak fonksiyonel kayba uğramıştır. Aynı mahallede bulunan Hatuniye Cami ve çevresindeki Şems Hatun Türbesi, cami minaresinin yıkılması ve ana taşıyıcı sistemindeki deformasyonlar nedeniyle hasarlıdır (Fotoğraf 2b). Diğer türbeler ise depremlere karşı direnç göstererek hasar almamışlardır. 15. Yüzyıl Dulkadiroğlu; (Kılınç, 2020) döneminin mirası olan Taş Mescit (Dulkadiroğlu Mehmet Cami); medrese, mescit ve türbe birimlerinden oluşmaktadır ve depremleri hasarsız atlattır (Fotoğraf 2c). Fevzi Paşa Mahallesi'ndeki Bektutiye (Çınarlı) Cami avlusunda yer alan Sütçü İmam Türbesi sarsıntılardan etkilenmemiştir (Fotoğraf 2a). Beyazıtlı Mahallesi'ndeki Derdimend Dede Türbesi, Kurtuluş Mahallesi'ndeki Gaffar Yum Baba Türbesi ve Mercimektepe Mahallesi'nde konumlanan Mercimek Dede Cami ve Türbesi deprem sonrası yapılan incelemelerde hasar olmadığı tespit edilmiştir.

Fotoğraf 2. Kahramanmaraş Şehrinde Türbeler: a) Sütçü İmam b) Hatuniye c) Taş Medrese

Kahramanmaraş'ın somut kültürel mirasını oluşturan tarihi çeşmeler, kentsel doku içerisinde genelde cami avluları ile bütünleşik bir yerleşim sergilemektedir. 6 Şubat depremleri sonrası yapılan saha gözlemleri, bu yapıların hasar durumlarının inşa edildikleri dönem ve bağlı bulundukları ana yapıların (cami vb.) sismik dayanıklılığı ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir (Şekil 5). Saha gözlemleri neticesinde özellikle cami avlularında yer alan çeşmelerin, ana yapıdaki (cami) yıkım veya ağır hasarlardan doğrudan etkilendiğini ortaya koymaktadır. Turan Mahallesi'nde yer alan ve depremde tamamen yıkılan Nuh Cami avlusundaki çeşme ana yapıdaki enkaz nedeniyle kullanılamaz hale gelmiştir (Fotoğraf 3b). Şehit Evliya Mahallesi'nde yer alan Acemli Cami ile Fevzi Paşa Mahallesi'nde bulunan Küçük Çavuşlu Cami avlusundaki çeşmeler, meydana gelen depremlerde yapısal hasar alarak fonksiyonel kayba uğramıştır.

Şekil 5. Kahramanmaraş Şehrinde Tarihi Çeşmelerin Dağılışı

İsa Divanlı Mahallesi'nde yer alan ve kitabesine göre 1913-1915 yıllarında Kahramanmaraş Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey tarafından inşa ettirilen (Kılınç, 2020) Şeyh Adil Çeşmesi, depremler sonrası yapısal bütünlüğünü korumuş ve herhangi bir hasar almamıştır (Fotoğraf 3c). Roma döneminden bu yana kullanılan ve 15. yüzyıl Dulkadiroğlu Beyliği döneminde bugünkü formuna kavuştuğu bilinen (Kılınç, 2020) Uyuz Pınarı Çeşmesi, kentin en kadim su kaynaklarından biridir. Mimari özelliklerini muhafaza eden bu yapı, depremleri hasarsız atlatarak işlevselliğini sürdürmüştür (Fotoğraf 3a).

Fotoğraf 3. Kahramanmaraş Şehrinde Çeşmeler a) Uyuz Pınarı b) Nuh Cami ve Çeşme c) Şeyh Adil Çeşme

Geleneksel İslam şehri dokusunun önemli bileşenlerinden olan tarihi hamamlar, Kahramanmaraş şehir merkezinde (Şekil 6) yoğunlaşan kültür varlıkları arasında yer almaktadır. 6 Şubat depremleri sonrası gerçekleştirilen saha gözlemleri, bu yapıların sismik dirençleri ve fonksiyonel sürdürülebilirlikleri açısından farklılıklar sergilediğini ortaya koymuştur. Çukur Hamamı ve Divanlı Hamamı fonksiyonel sürekliliğini korurken Acar, Tüfekçi ve Kuyucaklı Hamamları tahribata uğramışlardır. Şehit Evliya Mahallesi'nde yer alan ve Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde adı geçen Çukur Hamamı, 16. yüzyıl yapısıdır (Kılınç, 2020). Deprem sarsıntılarını yapısal hasar almadan atlaman bu yapı, deprem sonrası süreçte de işlevselliğini korumuştur (Fotoğraf 4a). Divanlı Mahallesi'nde konumlanan Divanlı Hamamı, deprem sonrasında faaliyetlerine ve işlevselliğine devam etmektedir.

Şehit Evliya Mahallesi, Kale Caddesi üzerinde bulunan ve inşa tarihi kesin olarak bilinmeyen Acar Hamamı, deprem neticesinde hasarlar almıştır. Özellikle yapının arka bölümünde yer alan örme duvarın tamamen yıkıldığı tespit edilmiştir (Fotoğraf 4c). Kurtuluş Mahallesi'nde yer alan Tüfekçi Hamamı, üst duvarlarında yıkımlar oluşmuş ve yapısal bütünlüğü zarar görmüştür (Fotoğraf 4b). 16. yüzyılın ikinci

yarısına tarihlendiği öngörülen (Kılınç, 2020) Kuyucaklı Hamamı, sarsıntılar sonucunda hasar aldığı saptanmıştır. Kurtuluş Mahallesi sınırları içerisinde bulunan Paşa Hamamı ve Gavur Hamamı, deprem öncesinde kent hayatında aktif bir kullanıma sahip değillerdir ve işlevsel dışı (pasif) kültürel varlıklardır.

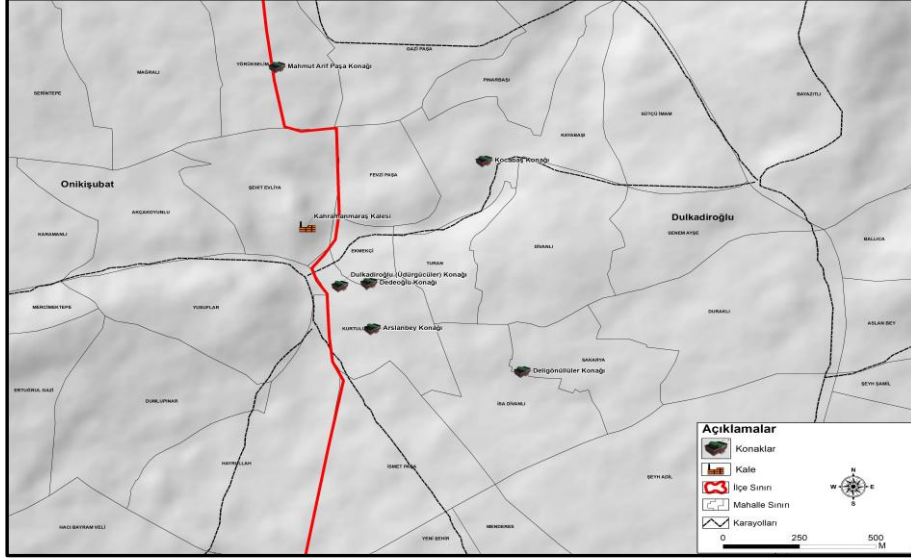
Şekil 6. Kahramanmaraş Şehrinde Tarihi Hamamların Dağılışı

Fotoğraf 4. Kahramanmaraş Şehrinde Hamamlar a) Çukur b) Tüfekçi c) Acar Hamamları

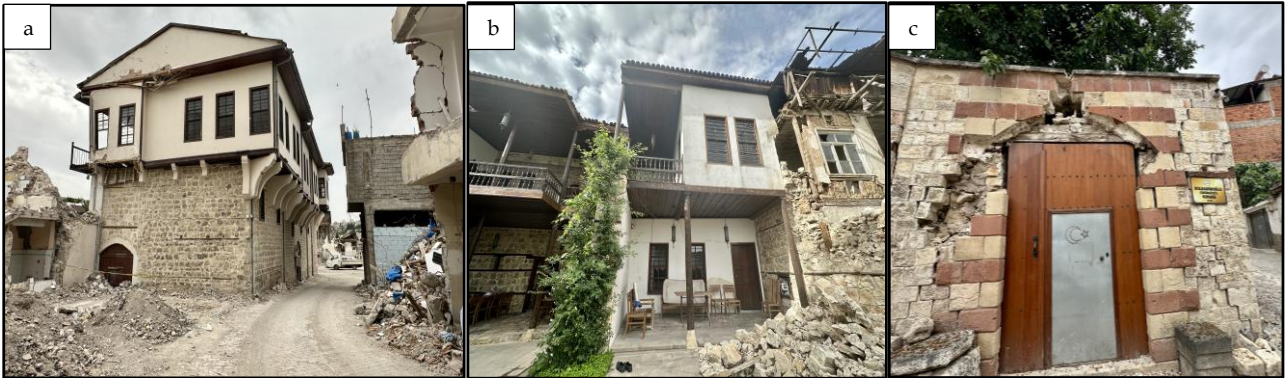
Kahramanmaraş şehir merkezinde, özellikle Dulkadiroğlu ilçesinde, inşa edildikleri dönemin sosyo-kültürel yapısını ve estetik anlayışını günümüze taşıyan özgün mimari niteliklere sahip çok sayıda tarihi konak bulunmaktadır (Şekil 7). Geçmişte kentin varlıklı aileleri tarafından ikametgah olarak kullanılan bu taşınmaz kültür varlıkları, günümüzde kentsel koruma ve yeniden işlevlendirme stratejileri kapsamında farklı kamusal ve ticari fonksiyonlarla şehir hayatına entegre edilmiştir. Bu bağlamda; Deligönüllüler Konağı “Aile Danışma ve Eğitim Merkezi”, Mahmut Arif Paşa Konağı “Maraş Kültür Evi ve Etnografya Müzesi”, Kocabaş Konağı ise gastronomi turizmine hizmet eden bir “restoran”

olarak işlevlendirilmiştir. Depremler, bu yapılarda önemli derecede yapısal deformasyonlara yol açmıştır. Analiz edilen konakların tamamında deprem kaynaklı hasarlar tespit edilmiş olup, bu yapılar mevcut halleriyle yapısal güvenlik riskleri taşımaktadır. Meydana gelen hasarların boyutu, yapıların deprem öncesi üstlendikleri idari, kültürel ve ticari fonksiyonlarını bütünüyle durdurmalarına neden olmuştur. Güncel durumda bu tarihi yapılar, can güvenliği ve koruma önlemleri çerçevesinde kullanıma kapatılmış olup, kapsamlı restorasyon ve güçlendirme projeleri tamamlanmadan yeniden işlev kazanmaları mümkün görünmemektedir.

Şekil 7. Kahramanmaraş Şehrinde Tarihi Konaklar ve Kale

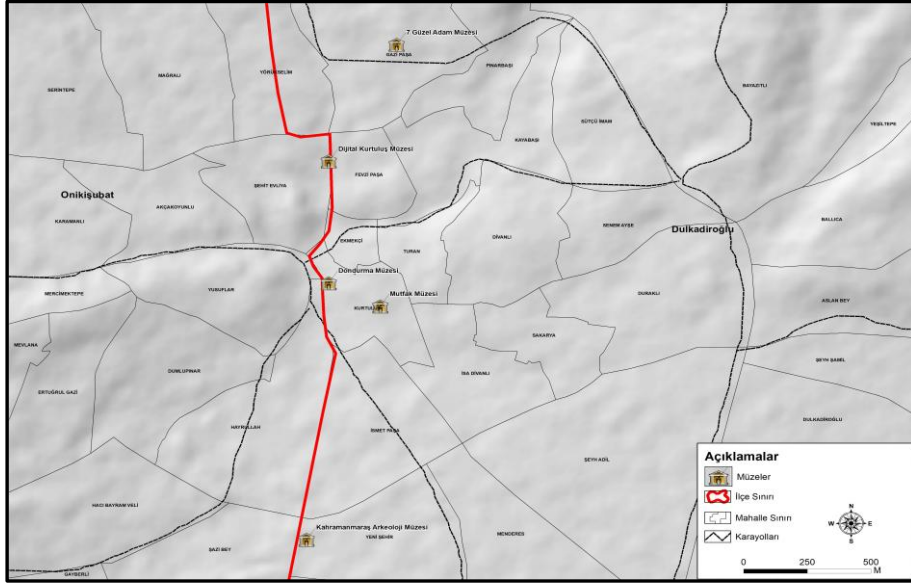
Arslanbey Konağı, Kurtuluş Mahallesi'nde konumlanan yapının dış cephe duvarlarında çatlaklar olduğu ve yakın çevresindeki yapı stokunda ciddi yıkımların gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Kurtuluş Mahallesi'nde yer alan Dulkadiroğlu (Üdürgücü) Konağı'nda dış duvarlarda yapısal hasarların yanı sıra giriş kapısındaki taşların sarsıntının etkisiyle yerinden ayrıldığı tespit edilmiştir (Fotoğraf 5c). Dedeoğlu Konağı'nda; çatı sisteminde ve duvarlarda tahribat meydana gelmiştir (Fotoğraf 5a). "Aile Danışma ve Eğitim Merkezi" olarak kamu hizmeti veren Deligönüllüler Konağı, dış duvarlarında meydana gelen derin çatlaklar nedeniyle güvenlik riski oluşturmuş ve faaliyetlerinin durdurulması gerekli görülmüştür (Fotoğraf 5b). Kayabaşı Mahallesi'nde restoran fonksiyonuyla gastronomi turizmine hizmet veren Kocabaşı Konağı, deprem sonrası oluşan hasarlar nedeniyle işlevini yerine getirememektedir. Mahmut Arif Paşa Konağı (Etnografya Müzesi), tarihsel süreçte Valilik konutu olarak da kullanılan bu yapı, günümüzde "Maras Kültür Evi ve Etnografya Müzesi" olarak hizmet vermektedir. Depremlerin ardından yapıda ortaya çıkan teknik aksaklıklar ve gereken tadilat çalışmaları nedeniyle müze faaliyetlerine ara verilmiştir.

Fotoğraf 5. Kahramanmaraş Şehrinde Konaklar a) Dedeoğlu b) Deligönüllüler c) Üdürgücüler Konakları

Müzeler, bir yerleşim yerinin tarihsel derinliğini aydınlatan, kültürel miras aracılığıyla geçmiş ile günümüz arasında kronolojik bir bağ kuran mekânlardır. Sanat tarihinden gastronomiye kadar geniş bir yelpazede farklı hedef kitlelere hitap eden müzelerin yer aldığı Kahramanmaraş'ta, 6 Şubat depremleri

neticesinde bu kültürel kurumlar yapısal hasara uğramış ve fonksiyonel sürdürülebilirliklerini yitirmişlerdir (Şekil 8). Germanicia Mozaiklerinin olduğu müze dışında diğer bütün müzelerde depremlerin etkileri görülmektedir. Gazipaşa Mahallesi'nde bulunan Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi, depremler sırasında yapısal hasar almış; üst katlardaki dış duvarların yıkıldığı tespit edilmiştir (Fotoğraf 6a). Tarihi Ekmekçi Konağı'nın restorasyonu ile işlev kazandırılan ve şehrin gastronomi mirası açısından kritik önem taşıyan Mutfak Müzesi, sarsıntılar sonucunda hasar alarak kullanılamaz duruma gelmiştir (Fotoğraf 6c). 2018 yılında tarihi bir konağın restore edilmesiyle oluşturulan ve dondurma kültürünü tanıtan Dondurma Müzesi, depremlerde yapısal hasara uğramış ve tadilat gereksinimi nedeniyle faaliyetlerini durdurmuştur (Fotoğraf 6b). Tarihi Uzunoluk Hamamı bünyesinde yapılandırılan Dijital Kurtuluş Müzesi, deprem sonrası ortaya çıkan tadilat ihtiyacı çerçevesinde ziyarete kapatılmıştır.

Şekil 8. Kahramanmaraş Şehrinde Müzelerin Dağılışı

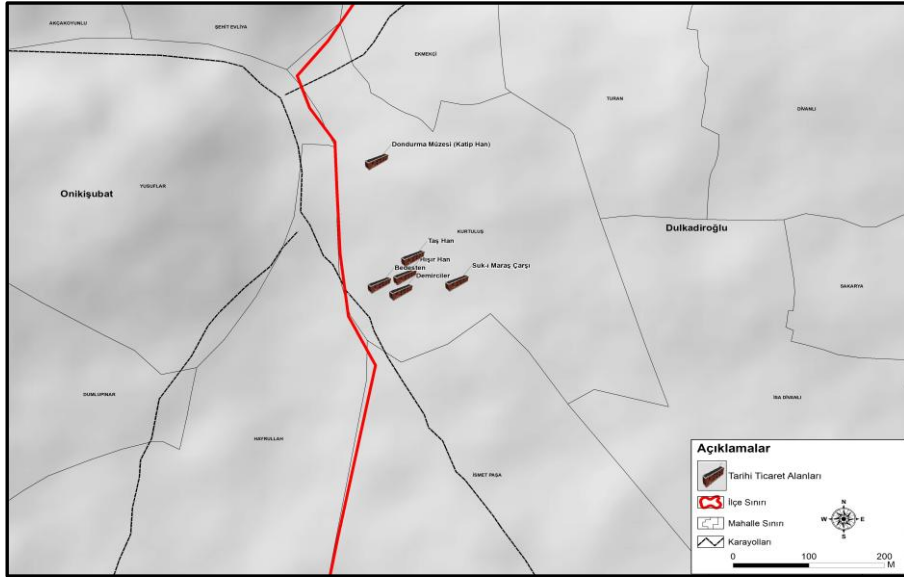
Yenişehir Mahallesi'nde yer alan Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi, depremlerin ardından ziyarete kapatılarak işlevini geçici olarak yitirmiştir. Germanicia Mozaikleri Açık Hava Müzesi, Roma İmparatorluğu dönemine ait buluntuların sergilendiği ve 2018 yılında ziyarete açılan bu arkeolojik alanın, depremleri hasarsız atlattığı tespit edilmiştir. Germanicia Mozaikleri haricindeki tüm müze yapıları, 6 Şubat depremleri sonrasında fiziksel deformasyonlar nedeniyle işlevselliğini yitirmiş; bu durum şehrin kültürel turizm arzı üzerinde kesintiye yol açmıştır.

Fotoğraf 6. Kahramanmaraş Şehrinde Müzeler a) Yedi Güzel Adam b) Dondurma c) Mutfak Müzesi

Kahramanmaraş kent merkezindeki geleneksel ticaret dokusunu temsil eden tarihi çarşılar şehrin ekonomik ve kültürel sürdürülebilirliği açısından önemli bir yere sahiptir. Araştırma alanındaki geleneksel ticaret alanları, Osmanlı dönemi kapalı çarşı mimarisinin özgün örneklerini barındırmaktadır. Suk-ı Maraş (Tarihi Kapalı Çarşı), (Fotoğraf 7b) Osmanlı kapalı çarşı mimarisinin en kadim örneklerinden biri olan yapı, merkezi "dua kubbesi" ile karakterize olmaktadır (Atsatan, 2012). Taş Han, Bakırcılar ve Kuyumcular çarşıları gibi alt birimleri içeren komplekste yaklaşık 120

ticari ünite bulunmaktadır (Kılınç, 2020). Dulkadiroğlu ilçesi Kurtuluş Mahallesi'nde (Şekil 9) yoğunlaşan bu yapıların bir kısmı fonksiyonel sürekliliğini korurken bazıları da ağır yapısal tahribata uğrayarak fonksiyonlarını yitirmişlerdir. Deprem neticesinde giriş bölümündeki duvarlarda lokal yıkımlar meydana gelmiş olsa da yapı fonksiyonel işlevselliğini sürdürmeye devam etmektedir (Fotoğraf 7a). Saraçhane Çarşısı, geleneksel el sanatları ve zanaat kollarının (silah tamiri, yemenicilik, semercilik vb.) icra edildiği ticaret alanı, depremler sırasında şiddetli tahribata uğramıştır. Çarşı bünyesindeki ticari dükkanlar ve Saraçhane Cami yıkılarak enkaz haline gelmiştir. Demirciler Çarşısı, 16. yüzyıla tarihlenen ve 2017 yılında cephe iyileştirme çalışmaları yapılan çarşı (Kılınç, 2020), depremden en yoğun etkilenen ticari alanlardan birini oluşturmaktadır. Deprem sonucunda çok sayıda dükkanın yıkılmasıyla çarşı bütünlüğü bozulmuş ve yapı ticari işlevselliğini yitirmiştir (Fotoğraf 7c).

Şekil 9. Kahramanmaraş Şehrinde Tarihi Ticaret Alanlarının Dağılışı

Geçmiş yıllarda restorasyon ve güçlendirme yapılan Suk-ı Maraş yapısı depremlerde direnç göstererek ekonomik faaliyetlerine devam edebilirken, geleneksel yapı stoğunun yoğun olduğu Demirciler ve Saraçhane çarşıları ağır hasar alarak işlevselliğini kaybetmiştir.

Fotoğraf 7. Kahramanmaraş Şehrinde Çeşmeler a) Suk-ı Maraş Çarşısı Girişi b) Tarihi Maraş Çarşısı c) Demirciler Çarşısı.

Kahramanmaraş'ın sahip olduğu turizm varlıkları ve konaklama altyapısı 2023 depremlerinde ciddi bir tahribata uğramıştır. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2023) verilerine göre, turizm işletme belgeli tesislerde yıkılan tesis sayısı 7, orta hasarlı 1, az hasarlı tesis sayısı 19'dur ve basit konaklama turizm işletme belgeli tesislerde yıkılan tesis sayısı 4, ağır hasarlı 6, az hasarlı tesis sayısı 15'tir. 2023 yılında meydana gelen depremler sonucunda ortaya çıkan hasar ve yıkımların etkisiyle, Onikişubat ve Dulkadiroğlu ilçelerinde turizm göstergelerinde belirgin değişimler gözlemlenmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın (2024), 2022 ve 2023 yıllarına ait verileri karşılaştırıldığında her iki ilçede de tesise gelen turist sayısı, geceleme sayıları ve konaklama tesislerinin doluluk oranlarında önemli düzeyde azalışlar yaşandığı görülmektedir. Bu durum, afetin bölgedeki turizm faaliyetleri üzerindeki olumsuz etkisini

açıkça yansıtmaktadır. Tablo 3'e göre 2022 ve 2023 yıllarının verileri karşılaştırıldığında Onikişubat ilçesinde tesise gelen sayıları % 29 oranında, geceleme sayısı % 12 oranında azalmıştır ve doluluk oranı ise % 28 oranında düşmüştür. Dulkadiroğlu ilçesinde ise azalmalar daha keskin bir şekilde gerçekleşmiştir. Tesise gelen sayısı % 52, geceleme sayısı % 43 ve doluluk oranı ise % 34 oranlarında gerilemiştir. Bu durum, Dulkadiroğlu ilçesinin turizm sektörünün deprem karışısında daha kırılğan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Onikişubat ve Dulkadiroğlu İlçelerinde Tesise Gelen, Geceleyen Sayıları ve Tesislerin Doluluk Oranları

YILLAR	İLÇELER	TESİSE GELİŞ SAYISI			GECELEME			DOLULUK ORANI(%)		
		YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2022	Onikişubat	3 506	112 926	116 432	6 771	209 158	215 929	0,62	19,14	19,76
2022	Dulkadiroğlu	3 785	103 560	107 345	7 604	135 991	143 595	1,83	32,67	34,5
2023	Onikişubat	734	82 246	82 980	2 297	188 890	191 187	0,17	14,04	14,21
2023	Dulkadiroğlu	1 427	50 076	51 503	2 903	79 689	82 592	0,8	21,93	22,73

Kaynak: Kùltür ve Turizm Bakanlığı, Konaklama İstatistikleri, 2024.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma, 6 Şubat 2023 depremlerinin Kahramanmaraş şehir merkezinde yer alan Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçelerindeki tarihi ve kültürel turizm mekânları üzerinde önemli tahribatlara yol açtığını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda incelenen kültürel varlıkların bir kısmının ya tamamen yıkıldığı ya da farklı derecelerde hasar alarak işlevselliğini kaybettiği tespit edilmiştir. Dulkadiroğlu ilçesinde tarihi dokunun yoğun olması nedeniyle hasarın yaygın ve yıkıcı olduğu gör÷lmektedir. Bu durum, ilçede turizm arzının mekânsal olarak daralmasına ve kültürel turizm potansiyelinin önemli ölçüde zayıflamasına yol açmıştır.

Turizm verileri açısından değerlendirildiğinde ise 2022 ve 2023 yılları arasında tesise gelen turist sayıları, geceleme sayıları ve doluluk oranlarında belirgin düşüşler yaşanmıştır. Depremler yalnızca fiziki mekânlar üzerinde değil, aynı zamanda turizm talebi üzerinde de doğrudan etkili olmuştur. Bu durum, depremlerin Kahramanmaraş'ta turizm sektörünü çok boyutlu biçimde etkilediğini ve hem arz hem de talep yönlü bir daralmaya yol açtığını göstermektedir. Bu durum depremlerin Kahramanmaraş'ta turizm sektörünü çok boyutlu bir şekilde etkilemesine yol açmıştır. Depremler sonrasında turizm faaliyetlerinde azalma, turistlerin güvenlik algısı, altyapı sorunları ve destinasyonun işlevselliğini kaybetmesi gibi durumlarla karşı karşıya kalınmıştır. Bu bağlamda Kahramanmaraş'ın Onikişubat ve Dulkadiroğlu ilçeleri, afetlerin turizm destinasyonlarında sadece fiziksel yıkıma değil, aynı zamanda destinasyon imajının zedelenmesine de neden olduğunu göstermektedir. Özellikle tarihi ve kültürel mirasın zarar görmesi, şehrin turistik çekiciliğini doğrudan azaltan temel unsurlardan biri olmuştur. Dulkadiroğlu ilçesinde hasarın daha yoğun olması, bu ilçenin turizm açısından daha kırılğan bir yapıya sahip olduğunu ortaya koyarken; Onikişubat ilçesinin görece daha sınırlı etkilenmesi mekânsal farklılaşmayı göstermektedir.

Kahramanmaraş'ta depremler sonrasında turizm sektörünün yeniden canlandırılması ve kültürel mirasın korunmasına yönelik öneriler aşağıdaki şekildedir:

- Depremlerde yıkılan, hasar alan tarihi ve kültürel varlıkların aslına uygun şekilde onarılması sağlanmalıdır.
- Yeniden yapılandırma süreçlerinde, geleneksel mimari ile modern mühendislik teknikleri bir arada kullanılarak depreme dayanıklı yapılar inşa edilmelidir.
- Konaklama, ulaşım ve çevresel altyapı hızlı bir şekilde düzeltilerek turizme uygun hale getirilmelidir.

- Bölgenin güvenli ve ziyaret edilebilir olduğuna yönelik kampanyalar düzenlenmelidir.
- Turizmle ilişkili yerel işletmelere (konaklama, yeme-içme, el sanatları vb.) finansal ve teknik destek sağlanmalıdır.
- Afet riskleri dikkate alınarak uzun vadeli ve sürdürülebilir turizm stratejileri geliştirilmelidir.
- Turizm planlamalarına afet risk yönetimi entegre edilmeli, kriz sonrası hızlı toparlanma mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Afet-turizm ilişkisini mekânsal ve yapısal boyutlarıyla ele alan çalışma, turizm sektörünün depremlere karşı kırılgan bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Yapı stoğunun niteliği, mekânsal yoğunluk ve altyapı yetersizlikleri afet risklerini arttıran faktörler arasında yer almaktadır. Bu nedenle turizm sektörünün sürdürülebilirliği açısından afet risklerinin planlama süreçlerine dahil edilmesi ve dirençlilik odaklı yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Atsatan, K. S. (2013). Kahramanmaraş tarihi çarşıların dünü, bugünü. *Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Kahramanmaraş Sempozyum Bildirileri*, 18–23 Nisan 2013. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi.

Ayhan, G., & Çapan, Y. (2024). 6 Şubat Depremlerinin Nüfus ve Yerleşme Üzerinde Oluşturduğu Mekansal Değişimler: Kahramanmaraş Şehri Örneği. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 29(51), 1-12.

Becken, S. (2015). What can tourists do to help, not hinder, Nepal's quake recovery? *The conversation*, 3 June 2015.

Becken, S. Mahon, R. Rennie, H. & Shakeela A. (2014). The tourism disaster vulnerability framework: An application to tourism in small island destinations. *Natural hazards*, 71(1), 955–972. Doi 10.1007/s11069-013-0946-x

Chu, F. L. (2008). A fractionally integrated autoregressive moving average approach to forecasting tourism demand. *Tourism management*, 29(1), 79–88. doi:10.1016/j.tourman.2007.04.003

Donner, W., & Rodríguez, H. (2008). Population composition, migration and inequality: The influence of demographic changes on disaster risk and vulnerability. *Social forces*, 87(2), 1089-1114. <https://www.jstor.org/stable/20430904>

Duman, A., & Güneş, S. G. (2023). Depremlerin kültür varlıkları üzerindeki etkileri. Ç. Ünüsan, M. Sezgin, & A. Köseoğlu (Eds.), *Deprem ve Turizm, (Maraş depremi sonrası turizm sektörü Değerlendirmeleri)*(ss. 75-104) Eğitim Yayınevi.

Gökhan, İ., (2014). Roma ve Bizans dönemlerinde Germanicia (Maraş). *Cappadocia journal of history and social sciences*, Vol. 2, ss. 76-87.

Huang, J. H. & Min, J. C. H. (2002). Earthquake devastation and recovery in tourism: The Taiwan case. *Tourism management*, 23 (2), 145–154. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(01\)00051-6](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(01)00051-6)

Jin, X., Qu, M. & Bao J. (2019). Impact of crisis events on chinese outbound tourist flow: A framework for post-events growth. *Tourism management*, 74, 334–344. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.04.011>

Karademir, N. Sandal, E.K. & Urhan, F.B. (2018). Kahramanmaraş'ta turizm algısı. *Doğu coğrafya dergisi*, 23 (39), 45-64. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/499110>

Kılınç, N. (2020). *Kahramanmaraş ilinin turizm potansiyeli (Basılmamış Doktora Tezi)*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lim, C. & Mcleer, M. (2005). Analyzing the behavioral trends in tourist arrivals from Japan to Australia. *Journal of travel research*, 43(4), 414–421. <https://doi.org/10.1177/0047287505274>

- Matusin, A. M. R. A., Siwar, C., & Halim, S. A. (2019). Vulnerability framework of tourism to natural disasters. *Geografia*, 15(4), 137-150. <https://doi.org/10.17576/geo-2019-1504-10>
- Mertol, H. C., Tunç, G., Akış, T., Kantekin, Y., & Aydın, İ. C. (2023). Investigation of RC buildings after 6 February 2023 Kahramanmaraş, Türkiye earthquakes. *Buildings*, 13 (7), 1789. <https://doi.org/10.3390/buildings13071789>
- Okuwaki, R., Yagi, Y., Taymaz, T., & Hicks, S. P. (2023). Multi-scale rupture growth with alternating directions in a complex fault network during the 2023 south-eastern Türkiye and Syria earthquake doublet. *Geophysical Research Letters*, 50 (2), e2023GL103480. <https://doi.org/10.1029/2023GL103480>
- Pizam, A. & Fleischer, A. (2002). Severity versus frequency of acts of terrorism: Which has a larger impact on tourism demand? *Journal of travel research*, 40(3), 337–339.
- Rossello, J., Becken, S., & Santana-Gallego, M. (2020). The effects of natural disasters on international tourism: A global analysis. *Tourism management*, 79, 104080.
- Ruan, W. Q., Li, Y. Q., & Liu, C. H. S. (2017). Measuring tourism risk impacts on destination image. *Sustainability*, 9(9), 1501.
- Solak, İ. (2002). *XVI. Yüzyılda Maraş Kazası, (Basılmamış Doktora Tezi)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sönmez, S., Apostolopoulos, Y., & Tarlow P. (1999). Tourism in crisis: Managing the effects of terrorism. *Journal of travel research*, 38(1), 13–18.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024). *Konaklama istatistikleri yıllık bülteni (2022–2023)*. <https://yigm.ktb.gov.tr/>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültür varlıkları ve müzeler genel müdürlüğü. (2023). Tescilli kültürel varlıklar. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/>
- Wang, Y. S. (2009). The impact of crisis events and macroeconomic activity on Taiwan's international inbound tourism demand. *Tourism Management*, 30 (1), 75–82.
- WTTC. (2018). *Caribbean resilience and recovery: Minimising the impact of the 2017 hurricane season on the Caribbean's tourism sector*. London.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, L. (2003). *At Risk: natural hazards, people's vulnerability and disasters*. (Second edition). Psychology Press. https://www.researchgate.net/publication/245532449_At_Risk_Natural_Hazards